

Inetta Nowosad

O szkolnictwie w Brandenburgii

Nauczyciel i Szkoła 2 (3), 115-120

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Inetta NOWOSAD

O szkolnictwie w Brandenburgii

W końcu ubiegłego roku nadarzyła się okazja poznania mało nam dotąd znanych procesów przemian edukacyjnych w byłym NRD na przykładzie Brandenburgii. Okazją zdobycia tych doświadczeń był tygodniowy staż naukowy. Celem pobytu było zapoznanie się z funkcjonowaniem nowej w swych podstawach prawnych struktury szkolnictwa. Zanim przedstawię i wyjaśnię tworzący się wciąż system szkolnictwa tego landu, pragnę podzielić się refleksjami obejmującymi swą problematyką zjawiska towarzyszące przebudowie tamtejszych szkół.

Ogólny kontekst polityczny, ekonomiczny i społeczny Europy zmienił się w krótkim czasie w sposób niemożliwy do przewidzenia. Przed sześcioma laty, 3 października 1990 r. nastąpiło zjednoczenie dwóch państw niemieckich. Do 11 krajów związkowych RFN z około 64 mln mieszkańców dołączyło 5 „nowych” landów byłego NRD z około 16 mln ludności.

Krótko po zjednoczeniu w nowych landach podjęto propagowaną z wielkim rozgłosem „Ofensywę – Wschód”. Głównym celem podjętych na szeroką skalę zabiegów była asymilacja ludności „wschodniej”. Przy poparciu państwa, landów i organizacji centralnych powołano wspólną roboczą składającą się z ekspertów starych i nowych landów, dokonując kompletnego demontażu enerdowskiego systemu oświatowego. „Skasowano prawie sześć tysięcy ogólnokształcących politechnicznych szkół średnich i rozszerzonych szkół średnich (*erweiterte Oberschule*) wprowadzając na ich miejsce zróżnicowane szkoły o całkowicie innych strukturach i programach nauczania; zamknięto niemal wszystkie instytuty badawcze oraz instytuty kształcenia nauczycieli; przekształcono krajobraz szkolnictwa wyższego” [Döbert H., 1993, s. 130].

Równoległe we wschodniemieckich krajach związkowych tworzone nowy system oświatowy. W swoich doświadczeniach ze współpracy z kolegami w nowych landach H. M. Griesse z Uniwersytetu w Hanowerze wymienia kilka faz okresu transformacji edukacyjnej w byłym NRD:

- faza poprzedzająca: niepewność i liberalizacja – do jesieni 1989,
- faza 1 euforia i pęknięcie – jesień 1989 do marca 1990,
- faza 2 konstruktywno-kreatywna – naukowe kontakty, podróże studyjne, projekty (rok 1990),
- faza 3 „rozwinęcie”, „ewaluacja” i „pętla oczekiwania” – czas dużego rozczarowania w roku 1991,
- faza 4 zawiedzenie, rozczarowanie – jesień 1991 [Sto ch m i a ł e k J., 1995, s. 101].

Pierwsze kroki na drodze budowania nowego systemu oświatowego były stosunkowo łatwe, gdyż chodziło o realizację postanowień politycznych i regulacji prawnych. Przyjęto zachodnioniemieckie ustawy szkolne, a także ustawę ramową o szkolnictwie wyższym. Na początku roku szkolnego 1991/92 we wschodnioniemieckich krajach związkowych zaczęły obowiązywać ustawy szkolne wzorowane na ustawach zachodnioniemieckich krajów związkowych [D ö b e r t H., 1993, s. 131]. Jednakże już pod koniec pierwszej połowy 1993 r. „Ofensywa – Wschód” zaczęła „kuleć” zamiast rozwijać się. Koncentrując się na transplądowaniu zachodnioniemieckich aktów prawnych na grunt wschodni, zwrócono zbyt mało uwagi na konieczność zmiany ludzkich postaw (po dziesięcioleciach państwowego dyrygowania) i wytworzenia demokratycznych stosunków społecznych [S t o c h m i a ł e k J., 1995, s. 100–101]. We wszystkich obszarach oświaty zaangażowano dodatkowo ekspertów zachodnich landów. Budowanie od nowa systemu szkolnego było w kompetentny sposób wspierane przez „stare” kraje związkowe, które siłą rzeczy wywarły znaczny wpływ na kształt tego systemu przez delegowanie urzędników ministerialnych i pracowników nadzoru szkolnego, dyrektorów szkół i nauczycieli. (Warto zaznaczyć, że od początku roku szkolnego 1990/91 do lata 1993 skasowano około 29 000 etatów nauczycieli i jest wielce prawdopodobne, że ze względu na trudną sytuację budżetową nastąpi dalsza redukcja [por. K l e m m, 1992, H, D ö b e r t, 1993, s. 139–140]). Wobec tej pomocy powstała na wschodzie mocno odczuwalna awersja, wytworzył się klimat alienacji, a nawet stawiano zarzuty kulturalnej kolonizacji. Na szczeblu krajowym współpracowały ze sobą:

- Meklemburgia–Przedpomorze ze Szlezwikiem Holsztynem, Hamburgiem i Bremą;
- Saksonia z Bawarią, Badenią–Wirtembergią i Hesją;
- Brandenburgia z Nadrenią Północną–Westfalią, Berlinem i Hesją;
- Turyngia z Hesją, Nadrenią–Palatynatem i Bawarią;
- urzędy dzielnicowe Berlina Wschodniego z Berlińskim Senatem.

W Brandenburgii można zauważyć wysiłki zmierzające do tego, by przed wprowadzeniem ewentualnych zmian zebrać najpierw doświadczenia będące wynikiem wprowadzania ustawy o reformie szkolnej z 1991 r. Dlatego w okresie przejściowym do roku 1994 zagwarantowane zostało uznanie wszystkich świadectw i uprawnień szkolnych systemu szkolnictwa NRD. Na tym etapie „...przedmiotem dyskusji są przede wszystkim konsekwencje wprowadzania na masową skalę rozsze-

rzony szkoły średniej (*Gesamtschule*), w której uczy się obecnie 56% uczniów” [H. Döbert, 1993, s. 133]. Tematem często poruszanym nie tylko w Brandenburgii, ale też w pozostałych wschodnioniemieckich krajach związkowych jest problem szkół prywatnych; nie znajduje on jednak większego rezonansu na forum publicznym. Może to być konsekwencją wyniesioną z byłego ustroju, brakiem takich tradycji, idei oraz możliwości wcielania ich w życie. Wydaje się jednak, że jest to tylko kwestia czasu jakiego potrzebuje program przebudowy szkoły na terenie byłej NRD.

Stopień elementarny (*Primarstufe*)

Dzień 30 czerwca jest każdego roku dniem, w którym określa się przejście przez dzieci od wieku przedszkolnego do wieku szkolnego. Każde dziecko, które do tego dnia ukończy sześć lat, podlega obowiązkowi szkolnemu i po letnich feriach zaczyna uczęszczać do szkoły podstawowej. W Brandenburgii stopień elementarny obejmuje sześć lat nauki (w innych landach mogą to być 4 lata). W tym czasie wszyscy uczniowie bez względu na różne uzdolnienia i umiejętności zdobywają jednolitą wiedzę podstawową i przygotowują się do nauki w szkołach wyższego szczebla.

Nauka w szkole podstawowej odbywa się zasadniczo w ramach klasy, rozpoczyna się od zajęć bardziej zabawowych i przechodzi stopniowo do szkolnych form nauczania. Rozkład zajęć nie jest sztywny i pozwala nauczycielom na pewną swobodę. W klasach 1–4 zakres nauczania obejmuje: język niemiecki, matematykę, rzeczoznawstwo (nauka o środowisku), sport, muzykę, sztukę (łącznie z pracami ręcznymi). Postępy dzieci w nauce wyrażane są w formie opinii pisemnych, chcąc uwolnić dzieci od strachu przed niepowodzeniami w szkole, a rodzicom dać szczegółową informację o indywidualnych postępach dziecka w nauce. Taka werbalna ocena dziecka jest możliwa także w klasie trzeciej i czwartej, jeżeli konferencja szkolna powzięła odpowiednią uchwałę.

Kolejny etap w szkole podstawowej nazywany jest stopniem orientacyjno-obszernym. Obejmuje on odpowiednio 5 i 6 klasę. Jest to kontynuacja dotychczasowej nauki z uzupełniającym ją językiem obcym. Głównie jednak jest to etap kształcenia, który jak sama nazwa wskazuje poświęcony jest na orientację i obserwację dziecka, tu bowiem zapada decyzja o jego dalszym kształceniu. Wychodzi się z założenia, że nauczyciel pracujący na co dzień z dzieckiem, wraz z rodzicami dziecka podejmuje najtrafniejszą decyzję dotyczącą jego dalszego kształcenia. Przy tym obowiązuje zasada: „Krótkie drogi na krótkie nogi”.

I stopień szkoły średniej (*Sekundarstufe I*)

W zależności od zainteresowań, zdolności oraz ocen na świadectwie, uczeń może wybrać jeden z trzech typów kształcenia średniego I stopnia. Nauka obejmuje klasy 7–10 i przewiduje jako typy: szkołę ogólną (*Gesamtschule*), szkołę realną (*Realschule*) oraz gimnazjum (*Gymnasium*).

Każda z trzech typów szkół zapewnia uczniom po ukończeniu 10-tej klasy równoważne świadectwo szkolne, zdobyte jednak różną drogą w zależności od pilności i umiejętności ucznia, oraz jego zainteresowań. Występujące na tym szczeblu propozycje kształcenia ułatwiają rozwój własnych zamiarów i zdolności. Im wszechstronniejsze one są tym bardziej sprzyjają rozwojowi dziecka. Podstawowy zakres nauczania w każdym typie szkół średnich I stopnia obejmuje: języki (w tym języki obce), nauki społeczne, naukę o pracy (praca, gospodarka, technika), matematykę, nauki przyrodnicze (biologia, fizyka, chemia) oraz wychowanie artystyczne, estetyczne, kulturalne i sport. Dodatkowo każdy uczeń w 7-ej klasie szkoły realnej lub ogólnej ma możliwość wyboru zgodnie ze swoimi upodobaniami jednego z oferowanych przedmiotów fakultatywno-obowiązkowych pierwszego zakresu, który obowiązuje go do klasy 10-tej. Ponadto w klasie 9-tej na podobnych zasadach uczeń wybiera drugi przedmiot fakultatywno-obowiązkowy.

Bardziej wyrównany poziom uczniów zakłada gimnazjum. Dlatego na etapie szkoły średniej I stopnia rezygnuje się z form podziału zewnętrznego, co oznacza, że nie organizuje się oddzielnych kursów dla dzieci słabszych i silniejszych, zaś przekazywana wiedza jest obszerna i ogólna we wszystkich przedmiotach.

Bez względu na to, jaki typ szkoły został ukończony, świadectwa są uznawane w całej Republice Federalnej Niemiec, a związane z nimi uprawnienia mają identyczną wartość. Uprawniają do: rozszerzonego kształcenia zawodowego, nauki w średniej szkole technicznej z uprawnieniem po ukończeniu 10-tej klasy do nauki na wyższym stopniu gimnazjalnym lub do podjęcia zawodu po ukończeniu klasy dziewiątej.

II stopień szkoły średniej (*Sekundarstufe II*)

Przy odpowiednich postępkach w nauce uczniowie z wszystkich typów szkół średnich stopnia I (*Sekundarstufe I*) Brandenburgii mogą przejść do systemu szkół średnich stopnia II (*Sekundarstufe II*) obejmującego ośrodki szkolne wyższego stopnia (*Oberstufenzentrum*), szkołę ogólną oraz gimnazjum.

Ośrodek szkolny wyższego stopnia stwarza wiele możliwości uzyskania wykształcenia zawodowego, w zależności od treści kształcenia, form organizacyjnych i poziomu wykształcenia uzyskanego w wyniku ich ukończenia. Centralną sprawą szkolnictwa zawodowego jest tzw. „system dualny”, który zakłada, że dwa niezależne od siebie ośrodki kształcenia (szkoła i zakład pracy) współpracują ze sobą. Nauka w tym dwoistym systemie ma miejsce w zakładzie pracy – gdzie uczeń otrzymuje przygotowanie praktyczne, niekiedy także uzupełniające wykształcenie teoretyczno-zawodowe, podczas gdy w szkole zawodowej naucza się teoretycznych przedmiotów zawodowych. Oferty kształcenia ośrodków szkolnych wyższego stopnia obejmują: szkołę zawodową (*Berufsschule*), podstawowe kształcenie zawodowe (*Berufsgrundbildung*), pełnoczasowe szkolne kształcenie zawodowe (*Vollzeitschulische Berufsbildung*), średnią szkołę zawodową (*Fachoberschule*) oraz

średnią szkołę techniczną (*Fachschule*). Z reguły wykształcenie zawodowe można uzyskać tylko w jednym ze 170 oferowanych w Brandenburgii zawodów, choć oferta w Niemczech dochodzi do 380. Wynika to z problemów związanych ze zmianą kształcenia zawodowego jaka nastąpiła w wyniku zjednoczenia Niemiec Wschodnich i Zachodnich. W NRD wielkie znaczenie miały przyzakładowe szkoły zawodowe, poza tym istniał inny, po części silnie zróżnicowany, system zawodów podstawowych i specjalnych. Oznacza to, że w Niemczech wschodnich musiano dokonać znacznych zmian w systemie kształcenia oraz wprowadzić nowe dziedziny zawodowe i około 55 zawodów szkoleniowych. Dodatkowym utrudnieniem jest fakt, że nie istnieje wystarczająca liczba średnich przedsiębiorstw, które przede wszystkim zajmują się kształceniem zawodowym [H. Dederling, G. Feig, 1991].

Wyższy stopień gimnazjalny (*Gymnasiale Oberstufe*) istnieje przy ośrodkach szkolnych wyższego stopnia, przy szkołach ogólnych i gimnazjach. Niezależnie od rodzaju szkoły, przy której istnieje wyższy stopień gimnazjalny, oferty programu nauczania odpowiadają tym samym wymogom. Nauka odbywa się w klasach 11–13, przy czym klasa 11 traktowana jest jako faza wprowadzająca. Zapoznaje się wówczas uczniów z przedmiotami, które dana szkoła oferuje, a także z poziomem wymagań wyższego stopnia gimnazjalnego. Klasa 12 i 13 stanowią fazę kwalifikacyjną.

Podobnie jak w szkole średniej I stopnia, nauka odbywa się w formie kursów podstawowych (obejmujących przedmioty obowiązujące wszystkich uczniów) i poszerzonych (gdzie równoległe uczniowie mogą wybierać przedmioty fakultatywne). Do przedmiotów obowiązkowych należą: język niemiecki, języki obce, matematyka, nauki przyrodnicze i społeczne. Nauka na tym poziomie kończy się egzaminem dojrzałości (maturą) i tym samym uprawnia wszystkich, którzy ją zdali do studiów na wszystkich uniwersytetach i wyższych uczelniach we wszystkich landach Niemiec. Osoby nie zainteresowane studiami a pragnące podjąć pracę mają otwartą drogę do kształcenia zawodowego.

Niezależnie od rodzaju szkoły, do której dziecko uczęszcza, obowiązuje zasada: „Różne drogi prowadzą do tego samego celu”. To jaką drogę młody człowiek wybiera, uzależnione jest od jego chęci do nauki, od uzdolnień, upodobań, możliwości, a także od decyzji rodziców.

Szkoła specjalna (*Förderschule*). Dla dzieci niepełnosprawnych, którym w konkretnych warunkach szkoły podstawowej lub średniej obu poziomów nie można zapewnić odpowiedniej nauki i wsparcia rozwoju, uwzględniającego ich upośledzenie, istnieją szkoły specjalne obejmujące grupy dzieci: niepełnosprawnych umysłowo, opóźnionych w nauce, odbiegających od norm zachowania (wymagających pomocy w wychowaniu), niepełnosprawnych w mowie, niepełnosprawnych fizycznie, niewidomych i słabo widzących, głuchych i słabo słyszących. Wybór odpowiedniej szkoły dla dziecka określa komisja doradcza, która w oparciu o zdanie rodziców oraz uwzględniając orzeczenie lekarskie i pedagogiczno-psychologiczne wskazuje kuratorium odpowiednią szkołę dla danego dziecka. Możliwa jest inte-

gracja ucznia ze szkoły specjalnej i przeniesienie go do odpowiedniego stopnia w szkole zwykłej. Zależy to jednak od stopnia rozwoju dziecka i konkretnych możliwości specjalnej pomocy pedagogicznej. Mimo, że podejmowane są takie próby, to wciąż jeszcze dominują placówki specjalne przeznaczone wyłącznie dla osób niepełnosprawnych.

Przedstawiony powyżej szkic nowej struktury szkolnictwa Brandenburgii określa kierunek zmian będący konsekwencją zjednoczenia dwóch państw niemieckich. Tworzenie się nowych szkół na zupełnie innych podstawach formalno-prawnych nie jest możliwe z dnia na dzień i cechuje je „napięcie” między dopasowywaniem się a innowacyjnością. Demokratyczne szkolnictwo musi wyrosnąć od dołu, a na to potrzeba czasu. „...Początkowo ze zrozumiałych względów zajmowano się niemal wyłącznie problemami związanymi ze strukturą szkolnictwa. Nadszedł czas, by zająć się palącymi, nierozwiązanymi problemami pedagogicznymi. Nieodzownym warunkiem tego, by zapoczątkowane zmiany doprowadziły do sukcesu, jest dopełnienie «zewewnętrznej» reformy szkolnej, reformą «wewnętrzną»” [H. Döbert; 1993, s. 142].

Bibliografia

- Dederig H., Feig., *Kształcenie zawodowe w Republice Federalnej Niemiec*, „Nowa Szkoła” 1991, nr 4.
- Der Kulturminister informirt: Die Schulformen in der Sekundarstufe I, Der Kulturminister des Landes Nordrhein–Westfalen, Dusseldorf 1988.
- Döbert H., *Reforma szkolna w Niemczech*, tłm. M. Szymański, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1993, nr 4.
- Griese H. M., *Und dann kam die Abwicklung ...es war ein kalter Schlag*, in: *Perspektiven und Probleme der Erwachsenenbildung in den Neuen Bundesländern*. Hrsg. Von K. Derichs–Kunstman, Ch. Schiersmann, R. Tippelt, Frankfurt/M. 1994.
- Klemm K., *Bildungsplanung in der neuen Bundesländern*, „Entwicklungstrends, Perspektiven, Vergleiche”, Weinheim und München 1992.
- Pöggeler F., *Neue Tendenzen der Erwachsenenbildung in der Bundesrepublik Deutschland*, W: *Profesjonalizacja akademickiego kształcenia andragogicznego*, Toruń 1994.
- Stochmiałek J., *Współczesne problemy oświaty dorosłych w Niemczech*, W: *Problemy współczesnej edukacji w niemieckich i polskich opracowaniach*, red. J. Stochmiałek, Warszawa–Radowo 1995.
- Szkolnictwo w Brandenburgii*; Hrsg. vom Ministerium für Bildung, Jugend und Sport, Potsdam 1993.